

Henrik Zip Sane

Kriminalitet og fremmedangst

– politiets forhold til svenske indvandrere i København 1868–1898

Fra midten af det 19. århundrede voksede indvandringen af svenskfødte til Danmark. Der har så langt tilbage vi har pålidelige kilder været svenske, som for en kortere eller længere periode af deres liv opholdt sig i Danmark. Tilgangslisterne i kirkebøgerne, som er mere eller mindre kontinuerligt og kvalitetsbevidst ført siden 1812, antyder i det mindste, at det også i begyndelsen af det 19. århundrede var almindeligt, at svenske undersætter fra de sydsvenske landskaber i relativt stort tal udgjorde en del af arbejdsstyrken særligt i landbruget og fiskeriet på Bornholm, i den østlige del af Nordsjælland, Københavnsområdet og mere pletvis på Sydsjælland, Lolland og Falster. Det var ufaglært arbejdskraft. Faglærte importeredes stort set ikke fra Sverige, hvorimod vi i første halvdel af forrige århundrede finder enklaver flere steder, hvor man gjorde brug af andre tilvandrere. Holstenske eller slesvigske smede bosatte sig med deres familier i stort tal ved bl.a. fabrikkerne i Hellebæk, Brede, Frederiksværk og Usserød. I den sydlige del af Jylland var der – naturligvis – tættere mellem netop sådanne enklaver.

Det var altså ikke noget nyt fænomen med flerkulturel sameksistens. Man kan måske endda sige, at den danske helstat – så længe den eksisterede – ligefrem både accepterede og stimulerede et flerkulturelt samfund. Det var almindeligt med fremmede dialekter og sprog i såvel by og på land i et omfang, som vi måske i den nationale historieskrivning i det 20. århundrede har – bevidst eller ubevidst – overset eller fortrængt¹. At det var almindeligt – nærmest naturligt – at tage arbejde i Danmark for sydsvenske, understreges formodentlig også af det forhold, at svenske arbejdsvandrere med kurs mod et dansk ophold udpræget undlod at foretage den pligtige anmeldelse til de svenske myndigheder². Et arbejdsophold i Danmark var i almenmenneskelig forståelse ikke en rigtig fraflytning, måske netop fordi det var det normale, som man havde været vant til i generationer.

Anden halvdel af det 19. århundrede blev en periode, hvor en række udviklingstræk grundlæggende forandrede det danske samfund. Til disse udviklingstræk hører vandringer fra land til by, som hang snævert sammen med industrialiseringen i byerne og opbygningen af et kapitalistisk indrettet landbrug med pro-

duktivitet og rentabilitet som fremstående målsætninger. Vandringer fra opland til by og fra mindre byer til større byer forløb samtidig med en vækst i arbejdsvandringen til Danmark fra primært Tyskland og Sverige. På den baggrund kan det ikke undre, at der hos de danske myndigheder opstod stigende ønske om en kontrol af vandringerne som var direkte parallel med de politiske og økonomiske magthaveres behov for sikring af ro og orden. Derfor var frygten for løsgængeri og anden kriminalitet udbredt og derfor søgte myndighederne med forskellige initiativer at begrænse uorden. Bag gennemførelse af tyendeloven i 1854 lå ønsket om kontrol. Det var frygt for uorden, som lå til grund, når et cirkulære i 1855 advarede de lokale myndigheder mod at svenske arbejdsvandrere ofte havde alt for dårlig legitimation og det var kravet om intens kontrol af opholdssted til brug for både bestemmelse af forsøgelsesret og disciplinerende værktøjer til opretholdelse af politimæssig ro og orden, som var rigsdagsmændenes tankegang i det lovinitiativ, som endte med vedtagelsen af den såkaldte fremmedlov i 1875³.

Såkaldte ”politimæssige behov” støder man tit på, når man læser rigsdagsdebatter og de forskellige cirkulærer, som udsendtes fra Justitsministeriet i sidste halvdel af det 19. århundrede. Der kan derfor være al mulig grund til at formode, at der var tale om en periode med udbredt uro, siden politiet hele tiden havde behov for styrkelse af sine muligheder for at opretholde ro og orden.

Politiet var opmærksomme på, at der i en urolig tid med megen vandring rundt i landet var både indlændinge og udlændinge. ”Lovens lange arm” forstod at sondre. Man førte statistik, som indgik i beretningerne til Justitsministeriet. Formentlig var politiet mere opmærksomme end andre på sondringen mellem egne borgere og fremmede. De tal, man kom frem til i sine beregninger over kriminaliteten i København, gav da også grundlag for bekymring⁴:

Arresterede svenskfødte i København, sigtet, tiltalt eller dømt for kriminelle handlinger. Procent af samtlige:

1865–1869	11,0 %	1885–1889	9,3 %
1870–1874	10,2 %	1890–1894	7,3 %
1875–1879	10,1 %	1895–1899	7,5 %
1880–1884	9,7 %		

Antallet af svenskfødte i Danmarks hovedstad udgjorde i denne periode oftest under fire procent, nemlig 2,4 % (1870), 3,8 % (1880), 4,1 % (1890) og 3,9 % (1901)⁵. Umiddelbart var der altså god grund til bekymring hos Københavns Politie og der forekom at være talmæssigt belæg for en sondring mellem ind- og udlændinge.

Tallene blev taget op af Richard Willerslev i forbindelse med en samlet beskrivelse

af den svenske arbejdsvandring til Danmark i en nu klassisk bog indenfor dansk indvandrerhistorisk forskning fra 1983. Willerslev forsøgte – for mig at se – at bortforklare de nævnte tendenser. Han havde sikkert de bedste intentioner, når han påpegede, at folketællingernes opgørelser over tilstedeværende svenske i København ikke kunne sammenholdes med kriminalitetstallene, fordi sidstnævnte var opgjorte for hele året, mens folketællingerne blev foretaget i februar. Dette argument skulle ifølge Willerslev blive så meget desto mere vægtigt, når netop den svenske indvandring udpræget havde karakter af sæsonvandring. Desuden fremhævede Willerslev, at den samlede svenske befolkningsandel i København var meget ung, hvilket var almindeligt kendetegnende for arbejdsvandrerne og det skulle sammenholdes med det almindeligt kendte forhold, at kriminaliteten generelt er mest udbredt blandt yngre. Samme argument fremførte Willerslev endelig i forbindelse med en konstatering af, at der var forholdsvis flere mænd end kvinder blandt de svenske arbejdsvandrere.

Som antydet, så lod Willerslev tallene fra Københavns Politi bortforklare gennem en meget overordnet argumentation, hvor han reelt ikke imødekom de faktiske empiriske tendenser. Det forekommer mig imidlertid at svække hans samlede argumentation. Det bliver ikke bedre, når Willerslev henholder sig til, at svenskerne i København – og i Danmark – ikke var værre end andre indvandrere gennem tiderne. Indvandrergrupper har altid haft en større kriminalitetsfrekvens end den indfødte befolkning! Willerslev mente også, at årsagen til faldet i procentandelen af svenske blandt de kriminelle i de officielle opgørelser fra politiet skulle tilskrives det forhold, at de indvandrede blev mere bofaste og efterhånden kom til at ligne den indenlandske befolkning mere. Det argument forekommer imidlertid at stemme dårligt overens med, at der fortsat var tale om nye arbejdsvandrere, som – således som Willerslev også selv har konkluderet – var en gruppe kendetegnet af evig ungdom!⁶

I det følgende vil jeg forsøge mig med et mere nuanceret studie af svenskerne og kriminaliteten i København.

Da straffeloven fra 1866 i det store hele stod uforandret frem til det 20. århundrede, skulle man forvente, at politiets arbejde på grundlag af denne skulle afspejle en tilvækst i antallet af anholdte og sigtede, som modsvarede den stigende sociale uro i et land med stadig flere omvandrere. Man skulle gennem en nøjere undersøgelse af de anholdtes baggrund kunne få et indtryk af, om der var forskellige profiler i anholdelsesårsager og måske ordensmagtens syn på forskellige samfundsgrupper.

Kilden ”Politiefetterretninger”

Fra 1867 udsendte Københavns Politidirektør de såkaldte ”Politiefetterretninger” til alle landets politiovrigheder. Der var tale om et initiativ, som skulle gøre efter-

lysninger og lignende mere effektive. Justitsministeriet bifaldt ideen og bevilgede den 18. september 1867 ekstra midler til Københavns Politidirektør, således at skriftet kunne indeholde landsdækkende politioplysninger og kunne distribueres tjenstligt – og gratis – til alle politimestre.

Der var på ingen måde tale om et særligt dansk initiativ. Skabelsen af et internt politiblad med tjenstlige meddelelser kendes fra flere lande i Europa på denne tid. Fra slutningen af 1867 var ”Politiefterretninger” skabt i den form, som skulle holde sig de næste mange år. Bladet var delt i to hovedafdelinger på hvert sit blad, som udsendtes med ca. 150 numre årligt. Det ene blad – kaldet ”kosterbladet” – indeholdt alene oplysninger om bortkomne og stjålne effekter. Det andet blad var delt i afdelingerne ”Almindelige efterretninger” og ”Københavnske efterretninger”. Under de københavnske meddelelser finder man bl.a. lister om anholdte – med de pågældendes navn, alder, fødested og anholdelsens årsag – de som blev løsladte af retten ved grundlovsforhør – med de pågældendes navn, alder, fødested og adresse efter løsladelsen samt de, som havde udstået deres straf.

På grundlag af disse oplysninger, er det muligt at komme lidt dybere ned i den københavnske kriminalitet end der er mulighed for i politiets egen statistik til brug for beretning til Justitsministeriet.

Jeg har gennemgået Politiefterretninger for årgangene 1868, 1878, 1888 og 1898 med henblik på de anholdte og de som blev løsladte ved grundlovsforhør⁷. De fire årgange er valgt ud fra dels ønsket om at få mest muligt af den svenske indvandrerperiode med, dels i denne forbindelse få den ældst mulige hele årgang med i undersøgelsen og endelig ligge tæt på tidens folketællinger, som fandt sted i 1870, 1880, 1890 og 1901.

Det generelle billede af kriminaliteten og de fremmede i København

Ser man på fordelingen af anholdte opdelt efter fødested som danskere, svenskere og andre udlændinge fås følgende billede⁸:

	1868	%	1878	%	1888	%	1898	%
<i>Anholdte i alt:</i>	1.467	100,0	1.490	100,0	2.473	100,0	3.084	100,0
– danskere	1.259	85,8	1.298	87,1	2.147	86,8	2.779	90,1
– svenskere	137	9,3	111	7,5	225	9,1	204	6,6
– andre udlændinge	71	4,9	81	5,4	101	4,1	101	3,3

Tallene for anholdte her forekommer ikke at være i nævneværdig modstrid med politiets egne indberetninger til ministeriet. Fratrækker man de personer, som retten løslod ved grundlovsforhør, så får man en opgørelse over sigtede:

	1868	%	1878	%	1888	%	1898	%
<i>Sigtede i alt:</i>	695	100,0	816	100,0	1.669	100,0	2.172	100,0
– danskere	600	86,3	700	85,7	1.432	85,8	1.966	90,5
– svenskere	65	9,4	69	8,5	179	10,7	145	6,7
– andre udlændinge	30	4,3	47	5,8	58	3,5	61	2,8

Sammenholder man opgørelserne af anholdte og sigtede vil der ses en tendens – som er kontinuert og sikker om end svag – til at netop svenskerne udgjorde en større procentdel af de sigtede end af de anholdte. Det betyder, at der var en tendens til, at der var en lidt større sandsynlighed for at blive sat på fri fod i forbindelse med retsframstilling for alle andre end netop svenskerne. Ikke kun danskerne slap lidt lettere, men også andre udlændinge. Til de andre udlændinge regnes først og fremmest en del slesvigere og andre tyske undersåtter. Hvad er de overordnede generelle tendenser da for de svenskfødte?

Hvis vi sammenholder de anførte procenttal for sigtede med befolkningssammensætningen gennem fødested fås en sammenlignelig opstilling overfor Willerslevs beregninger af politiindberetningerne⁹:

	S	B	S	B	S	B	S	B
	1868	1870	1878	1880	1888	1890	1898	1901
<i>I alt:</i>	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
– danskere	86,3	92,6	85,7	92,0	85,8	92,5	90,5	92,7
– svenskere	9,4	2,4	8,5	3,8	10,7	4,1	6,7	3,9
– andre udlændinge	4,3	5,0	5,8	4,2	3,5	3,4	2,8	3,4

S = Sigtede i København B = Befolkning i København

Der er ikke på dette sammentællings- og beregningsniveau større udsving i forhold til politiets egne indberetninger og dermed Richard Willerslevs væsentligste kildegrundlag for betragtninger over de svenske indvandrere og kriminaliteten.

Der forekommer at være to tendenser, som aftegner sig i kriminalitetsopgørelserne for København for så vidt angår de svenskfødte. For det første kommer der over denne 30 år lange periode en gradvis nærmere overensstemmelse mellem befolkningsandel og kriminalitetsandel – idet vi her tillader os på absolut ikke juridisk vis at regne de sigtede for kriminelle. For det andet forekommer udsvinget i såvel befolkningsandel som kriminalitetsandel for svenskerne i 1888 at stemme meget godt med en almen bedømmelse af toppen for den svenske arbejdsvandring⁹.

Ser vi på de svenskes karakteristika i forhold til andre udlændinge, er det slående, at der både i 1868, 1878, 1888 og 1898 er en relativt stor overensstemmelse mellem befolkningsandel og kriminalitetsandel for andre udlændinge. Som tidli-

gere omtalt er der hovedsageligt tale om slesvigere – med såvel dansk- og tysk-klingende slægtsnavne – og andre tyskere. Måske var der her tale om en mere integreret befolkningsgruppe end for den svenske. Først fra 1880'erne udgør de svenskfødte en lidt større andel af Københavns befolkning end andre udlændinge og sidstnævntes procentuelle befolkningsandel såvel som kriminalitetsandel er vigende – om end numerisk stort set uforandret.

Disse generelle iagttagelser kan måske som det vigtigste bruges til at slå fast, at den svenskfødte befolkning i hovedstaden – som var i kraftig vækst frem til slutningen af 1880'erne – særligt indtil da faktisk havde en større andel af involverede i kriminalitet.

Men mere kan man heller ikke sige ud fra disse generelle opgørelser. Skal vi videre, er vi nødt til at opløse ovenstående i grupperinger efter såvel kriminalitetens art, de kriminelle efter køn og alder samt den altfor brede masse af ”danskere” efter fødested.

Kriminalitetens karakter

Kriminaliteten var ikke en konstant uforanderlig foreteelse i anden halvdel af det 19. århundrede. Den udviklede sig både samlet i opadgående retning og dens sammensætning blev anderledes. Langt det meste kriminalitet kan henføres til enten berigelsesforbrydelser eller forbrydelser knyttet til seksualiteten.

Med denne undersøgelses sigte for øje vil det være hensigtsmæssigt at underopdele de to hovedgrupper noget. For det første må vi lave en opdeling, som tager hensyn til, at visse forbrydelser har haft – og måske har – forskellig grad af almen moralsk forkastelse knyttet til sig. Berigelsesforbrydelser er ikke bare berigelsesforbrydelser. Måden, hvorpå man – om end ulovligt – tilegner sig andres materielle midler, er ikke underordnet. Det har straffelovens sanktionsforskelle også været udtryk for¹¹. Løsgænger og det hertil knyttede betleri var udsat for kraftig moralsk bekæmpelse og var udråbt til en samfundssvøbe, men løsgængeriet bærer også et fattigdomstegn over sig, ligesom tiggeren på en eller anden måde har associeret til kristen næstekærlighed. Anderledes med tyveri, røveri, bedrageri osv. Her var der tale om kriminelle handlinger, som ikke umiddelbart forekom at kunne finde moralsk forståelse, om end disse handlinger ligeså vel som løsgængeriet og betleriet kunne være affødt af fattigdom. Det 19. århundredes egen kriminologi var selv yderst opmærksom på sammenhæng mellem berigelsesforbrydelser – men nok særligt tyveri – og fattigdom. Påvisning af parallelitet mellem udsving i berigelsesforbrydelser og kornpriser over længere perioder hørte til de centrale forskningsemner¹². Forbrydelserne knyttet til seksualiteten kan på samme måde deles i voldshandlinger, prostitution og rufferi samt andre ulovlige handlinger knyttet til seksualiteten. Til de sidste hører blodskam og homoseksualitet som nævnte anholdelsesårsager i kildematerialet. Vi kan herefter i faktiske tal se følgende træk i den københavnske kriminalitet, hvor vi tillige tager hensyn til de anholdtes fødested¹³:

1868	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Udland iøv.
<i>Berigelsesforbrydelser:</i>					
– tyveri o.l.	480	132	323	117	61
– løsgængeri o.l.	33	5	23	2	1
<i>Sexualitetsforbrydelser:</i>					
– vold	8	4	4	2	0
– prostitution og rufferi	2	1	6	0	1
– anden sexualitetsrelateret	19	3	4	3	0
<i>Andet:</i>	68	8	34	11	0
1878	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Udland iøv.
<i>Berigelsesforbrydelser:</i>					
– tyveri o.l.	474	164	305	66	62
– løsgængeri o.l.	100	16	47	12	6
<i>Sexualitetsforbrydelser:</i>					
– vold	31	9	23	10	4
– prostitution og rufferi	16	7	16	13	4
– anden sexualitetsrelateret	12	12	9	4	2
<i>Andet:</i>	23	9	19	6	2
1888	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Udland iøv.
<i>Berigelsesforbrydelser:</i>					
– tyveri o.l.	558	214	372	83	63
– løsgængeri o.l.	232	81	163	46	20
<i>Sexualitetsforbrydelser:</i>					
– vold	64	32	59	10	9
– prostitution og rufferi	102	64	87	55	5
– anden sexualitetsrelateret	17	13	10	4	1
<i>Andet:</i>	40	15	34	27	3
1898	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Udland iøv.
<i>Berigelsesforbrydelser:</i>					
– tyveri o.l.	688	183	312	53	49
– løsgængeri o.l.	420	176	315	77	27
<i>Sexualitetsforbrydelser:</i>					
– vold	134	41	93	25	7
– prostitution og rufferi	124	66	84	32	6
– anden sexualitetsrelateret	16	6	18	7	1
<i>Andet:</i>	60	16	25	7	11

Sammensætningen af berigelsesforbrydelserne såvel som for forbrydelser knyttet til seksualiteten ændredes i perioden. Generelt kan vi se, hvordan antallet af anholdte for løsgængeri og betleri gennem perioden kom til at udgøre en stadig større andel af berigelsesforbrydelserne. På samme måde kom prostitution og rufferi til at udgøre en meget stor del af seksualitetsforbrydelser. Her skal man dog erindre sig, at en lovændring i 1874 ulovliggjorde selve prostitutionen, hvorfor tallene fra 1868 på dette område ikke er sammenlignelige med tallene for 1878 og derefter. Den nærmest eksplosionsagtige stigning i både løsgængeri og betleri samt prostitution og rufferi forekommer generelt at udgøre den vigtigste baggrund for stigningen i antallet af anholdte.

Jeg vil her antage, at dette forhold forklares af, at de to kriminalitetsgrupper – løsgængeri m.v. og prostitution m.v. – har forekommet mindre moralsk forkasteligt for folk i relativ nød end f.eks. almindelige berigelsesforbrydelser. På den baggrund er det ikke så overraskende, at det er netop disse kriminalitetsarter, som har vokset i en periode med en ganske overvældende vandring til storbyen København. Denne antagelse forekommer at ligge i direkte forlængelse af den nyere kriminologis egne forklaringsmodeller¹⁴.

Ser vi nærmere på den danske befolkning i hovedstaden ved folketællingerne i henholdsvis 1870 og 1901 for de enkelte hovedgruppers fødested i forhold til andre grupper fås følgende sammensætning i faktiske tal samt den forholdsmæssige vækst med 1870 sat til 100¹⁵:

Fødested:	1870		1901	
* København	100.429	100	215.396	214
* Købstæder	27.802	100	71.494	257
* Landsogne	38.937	100	114.126	293
* Danske bilande	534	100	1.178	221
* Sverige	4.293	100	17.256	402
* Andre udlande	9.173	100	15.027	164

Den kraftigere vækst i indbyggere i hovedstaden med fødested andre steder i Danmark end for den del af befolkningen, som var født i København betød, at mens indfødte københavnere udgjorde 60,1 % af danskerne i hovedstaden i 1870, så var denne andel faldet til 53,7 % i 1901. Sagt på en anden måde, så var det ikke blot svenske, som vandrede til København i de sidste årtier af det 19. århundrede; det gjorde danskerne fra provinsen også. Tilvæksten fra landsognene var endog større end fra byerne. Allerede samtiden var opmærksom på, at den danske landbefolkning var i kraftigt opbrud¹⁶.

Sammenholder vi nu disse iagttagelser med opgørelserne over anholdte for kriminelle handlinger i København, får man følgende kriminalitetsfrekvens ved be-

regning af anholdte per tusinde indbyggere i København efter fødested og anholdelsesårsag for 1868/1870:

1868/1870	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Udland iøv.
<i>Berigelsesforbrydelser:</i>					
– tyveri o.l.	4,8	4,7	8,3	27,3	6,6
– løsgænger o.l.	0,3	0,2	0,6	0,5	0,1
<i>Sexualitetsforbrydelser:</i>					
– vold	0,1	0,1	0,1	0,5	0,0
– prostitution og rufferi	0,0	0,0	0,2	0,0	0,1
– anden sexualitetsrelateret	0,2	0,1	0,1	0,7	0,0
<i>Andet:</i>	0,7	0,3	0,9	2,6	0,0

Mest iøjefaldende forekommer det at være, dels at den svensk indvandrede befolkning til København i særlig grad var mistænkte, når det drejede sig om almindelige berigelsesforbrydelser og dels det forhold, at indvandrede til hovedstaden fra de danske landsogne – om end i mindre udstrækning end for svenske indvandrere – også havde en tydeligt større kriminalitetsfrekvens end både indfødte og tilflyttede bymennesker.

Tilsvarende opgørelse af anholdte per tusinde indbyggere i hovedstaden efter fødested og anholdelsesårsag viser for 1898/1901 følgende træk:

1898/1901	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Udland iøv.
<i>Berigelsesforbrydelser:</i>					
– tyveri o.l.	3,2	2,6	2,7	3,0	3,3
– løsgænger o.l.	1,9	2,5	2,8	4,5	1,8
<i>Sexualitetsforbrydelser:</i>					
– vold	0,6	0,6	0,8	1,4	0,5
– prostitution og rufferi	0,6	0,9	0,7	1,9	0,4
– anden sexualitetsrelateret	0,1	0,1	0,2	0,4	0,1
<i>Andet:</i>	0,3	0,2	0,2	0,4	0,7

Der er sket en del forandringer på de 30 år. I vores sammenhæng synes de mest iøjefaldende at være dels det forhold, at de svenske indvandrere ikke mere forekommer at være særligt involverede i almindelige berigelsesforbrydelser som tyveri, røveri og bedrageri. Dels kan vi se, at svenskerne er en del mere involveret i forbindelse med alle andre former for kriminalitet. Dette er særlig tydeligt i forbindelse med løsgænger o.l., prostitution samt vold i den nævnte rækkefølge.

Sammenholder vi svenskernes kriminalitetsfrekvens med de forskellige andre

grupper, kan det desuden slås fast, at den gruppe, som lignede svenskerne mest i kriminalitetssammenhæng, var de, som var født i de danske landsogne. Sagt på en anden måde så synes det som om, at svenskerne i endnu højere udstrækning end f.eks. den danske landbefolkning, som tog kortere eller længere ophold i storbyen København var sårbare og som sådanne lettere end andre ”faldt” igennem og blev delagtige i en kriminel tilværelse. Denne iagttagelse forekommer væsentlig, når vi sammenholder den med kriminalitetens art. Svenskerne – og den danske landbefolkning – i Danmarks hovedstad var især i overhængende fare for at blive respektivt løsgængere/betlere og prostituerede/ruffere.

Ser vi nærmere på befolkningsgruppernes andel i disse kriminelle forhold ud fra den procentuelle fordeling af anholdte, kan vi tydeliggøre, hvordan f.eks. svenskerne på linie med andre tilvandrede til storbyen træder særligt frem i den umiddelbart synlige kriminalitet¹⁷:

1898	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Andre udl.
* Løsgængerer o.l.	41,4	17,3	31,0	7,6	2,7
* Prostitution og rufferi	39,7	21,2	26,9	10,3	1,9
* Vold	44,7	13,7	31,0	8,3	2,3
* Kriminalitet generelt	46,8	15,8	27,5	6,6	3,3
* Befolkningsandel (1901)	49,6	16,5	26,3	3,9	3,4

Som det fremgår her, så er det for alle andre grupper end de indfødte københavnere og andre udlændinge end svenskerne sådan, at andelen i det man kunne kalde den meget synlige kriminalitet almindeligvis var større end for andelen i kriminalitet i det hele taget. For tilvandrede fra købstæderne gælder det særligt deltagelse i løsgængerer og prostitution; for tilvandrede fra landsognene gælder det løsgængerer og vold og for de svenske indvandrere gælder det både løsgængerer, prostitution og vold. Det skal sammenholdes med det forhold, at svenskerne ligesom tilvandrede fra de danske landsogne var de eneste befolkningsgrupper – i en opdeling efter fødested – som havde en højere deltagelse i kriminalitet, end deres faktiske befolkningsandel kan forklare.

Det synes altså som om, vi kan konstatere, at de svenske indvandrere i kriminalitets sammenhæng havde en adfærd, som generelt ligner andre tilvandrede til storbyen København og i særdeleshed minder om de tilvandrede fra landet.

Københavns politi var opmærksom på, at de svenske indvandrere i hovedstaden udgjorde en særlig kriminalitetstruet gruppe. Hvis vi atter vender os mod de anholdte og ser på antallet af sigtede som procentdel af disse, så får vi et billede af politiets ”succesrate”:

Sigtede i procent af anholdte:	1868	1878	1888	1898
* danskere	47,6	53,9	66,7	70,7
* svenskere	47,4	62,2	79,6	71,1
* andre udlændinge	42,2	58,0	57,4	60,4

Vi kan ikke bare se, at det københavnske politi generelt blev ”bedre” til at vurdere en anholdelses mulighed for at klare en fremstilling i retten. Fra under halvdelen blev det to tredjedele af de anholdte, hvor ”lovens lange arm” ramte rigtigt. Det fremgår også, at politiet almindeligvis var bedst til at få sigtet svenskerne. Dette skulle således både afspejle det forhold, at svenskerne generelt var mere kriminelt aktive end den øvrige befolkning i hovedstaden og at politiet havde et særligt øje til dem – endog en egenskab hos politiet som forekommer at være blevet skærpet i perioden.

De kriminelles køn og alder

Fordelingen af lovovertrædelser efter køn er væsentlig, når vi sammenholder fordelingen med de pågældende anholdtes fødested. Gennem kønsfordelingen kan vi få en forsigtig antydning af integrationsforhold. Hvis der ingen forskel er efter en fødesteds- og kønsopdelt opgørelse over anholdte, skulle det betyde, at de enkelte menneskers oprindelse ikke spiller nogen større rolle for risikoen for kriminalitet, hvorimod forskelle på den anden side kan antyde, om oprindelsen spiller en rolle.

Ser vi på fødested og køn i forbindelse med de anholdte i København for 1868, 1878, 1888 og 1898 fås følgende opdeling¹⁸:

	København		Købstæder		Landsogne		Sverige		Andet udl.	
	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>
1868	424	169	85	64	286	105	100	31	46	23
1878	526	133	140	77	323	95	73	38	59	22
1888	780	219	282	137	531	195	119	106	82	18
1898	1.191	252	369	119	655	192	138	65	87	14

Omregner vi tallene til en procentuel fordeling indenfor hver fødestedskategori, fås følgende fordeling:

	København		Købstæder		Landsogne		Sverige		Andet udl.	
	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>	<i>m</i>	<i>k</i>
1868	72	28	57	43	73	27	76	24	67	33
1878	80	20	65	35	77	23	66	34	73	27
1888	78	22	67	33	73	27	53	47	82	18
1898	83	17	76	24	77	23	68	32	86	14

Også ved fokuseringen på kønsopdelingen af kriminalitet synes svenskerne at skille sig ud. Ligesom tidligere viser andre udlændinge – hovedsageligt tyskere – ikke de svenske indvandreres karakteristika.

Der forekommer at være forholdsvis for mange kvinder blandt de kriminelle svenskfødte i sammenligning med de øvrige grupper. Når det viser sig, at de tilvandrede fra de danske provinsbyer har en kønslig kriminalitetsopdeling, som ligner svenskernes noget, så savner det umiddelbar forklaring. Væsentligt er det i nærværende sammenhæng, at svenskerne i den kønslige fordeling ikke viser sammenlignelighed med først og fremmest de tilvandrede fra de danske landsogne.

Sammenholder vi yderligere med befolkningens sammensætning i København, viser det sig, at svenskerne generelt ligner både de ”indfødte” københavnere og de tilvandrede fra både land og by i kønslig opdeling. Det normale i hele perioden var – i folketællingerne – at mellem 44 og 47 procent var mænd og modsat mellem 53 og 56 procent var kvinder. Her adskiller svenskerne sig faktisk ikke. Det betyder, at Richard Willerslevs forsøg på at ”bortforklare” den relativt høje svenske kriminalitetsfrekvens gennem tilstedeværelsen af forholdsvis for mange mænd ikke kan holde. Naturligvis skal her erindres det forhold, at der kan være tale om årlige sæsonudsving, men det vender vi tilbage til.

En generelt højere kriminalitetsfrekvens blandt mænd end kvinder er blandt de mest almindelige påvisninger i kriminalstatistik og har været det gennem hele kriminologiens faghistorie¹⁹. Med det i baghovedet må vi her konstatere, at der er forholdsvis for mange kvinder blandt de anholdte svenske i København for de undersøgte år under et. Går vi nærmere ind på de enkelte år, kan vi se, at ved begyndelsen af perioden var der større overensstemmelse med den øvrige befolkning i hovedstaden. Da indvandringen af svenske steg betydeligt i 1870’erne og kulminerede i 1880’erne og det er de samme perioder, hvor vi har en tydelig forøgelse af de svenske indvandrerkvinders andel af de anholdte, kan her fås en mistanke om, at de svenske indvandrerkvinder udgjorde en befolkningsgruppe i særlig farezone i perioden. Imidlertid kendes det almene forholdstal mellem tilstedeværende svenske kvinder og mænd i København ikke i perioden.

Vender vi os mod aldersfordelingen af de anholdte for de udvalgte år, kan vi på samme måde komme tættere på en forståelse af, om de anholdte svenske indvandrere adskilte sig væsentligt fra øvrige grupper i hovedstaden.

Aldersfordelingen blandt de udvalgte undersøgelsesgrupper efter fødested er som følger i faktiske tal²⁰:

	København			Købstæder			Landsogne			Sverige			Andet udl.		
	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-
1868	152	403	38	13	124	12	23	329	39	7	119	5	6	57	6
1878	228	394	37	42	162	13	46	332	40	7	95	9	10	65	6
1888	268	669	62	74	315	30	111	547	68	26	174	25	12	74	14
1898	450	908	85	89	359	40	93	660	94	10	151	42	10	83	8

Omsætter vi disse tal til procentuel fordeling indenfor hver fødesteds relaterede gruppe fås:

	København			Købstæder			Landsogne			Sverige			Andet udl.		
	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-	-19	20-49	50-
1868	26	68	6	9	83	8	6	84	10	5	91	4	9	82	9
1878	34	60	6	19	75	6	11	79	10	6	86	8	13	80	7
1888	27	67	6	18	75	7	15	75	10	12	77	11	12	74	14
1898	31	63	6	18	74	8	11	78	11	5	74	21	10	82	8

Det er ikke så mærkeligt, at de københavnske indfødte anholdte har en markant større andel – omkring en tredjedel – som er yngre end 20 år. Det hænger naturligvis sammen med, at yngre mistænkte for kriminalitet blandt alle tilvandringsgrupper simpelt hen ikke er i hovedstaden i tilstrækkeligt omfang i de helt unge år. Her ud over bemærkes den relativt kraftige stabilitet i fordelingen aldersgrupperne imellem for alle andre grupper end netop de svenskfødte. For netop svenskerne er der tre væsentlige tendenser at bemærke. For det første forekommer de i både 1868 og 1878 at have en større koncentration af anholdte i den almindelige arbejdsføre alder end andre tilvandringsgrupper og for det andet ser det ud til, at svenskerne på det tidspunkt, hvor arbejdsindvandringen til Danmark er den kraftigste – i 1880'erne – da er der også en større gruppe helt unge, der anholdtes. Endelig for det tredje er de svenskfødtes anholdelsesmæssige tilnærmelse til de øvrige tilvandringsgruppers procentuelle fordeling, som ses i 1898 også et udtryk for, at der er blevet en betydelig større andel af ældre svenske indvandrere – mere end 50 år gamle – som mistænkes for kriminalitet.

Sidstnævnte iagttagelse er i modstrid med en anden af de hidtidigt anvendte forklaringer på den alment faldende tendens for de svenske indvandreres andel i kriminalitet, som tidligere er anført. Om end de "evigt unge" arbejdsindvandrere fra Sverige skulle være blevet ældre i løbet af de sidste årtier af det 19. århundrede,

så udgør netop de ældre svenske arbejdsvandrerers andel af de anholdte faktisk en voksende del af de svenskfødte anholdte i alt.

Samlet synes en køns- og aldersmæssig opdeling af de anholdte i København at antyde dels en større andel af kvindelige mistænkte end for andre grupper og dels en aldersmæssig koncentration i den arbejdsføre alder frem til 1880'erne, hvorefter de svenske indvandrere aldersmæssigt i stigende grad fordeler sig på aldersgrupper nogenlunde analogt til andre tilvandregrupper.

Kriminaliteten og sæsonudsving

Formålet med at opdele kriminalitetsopgørelser i mindre perioder end et år er at forsøge at afdække eventuelle sæsonmæssige udsving. Sådanne tidsbundne udsving kan være særligt interessante, når perspektivet er den tilvandrede arbejdskrafts kriminalitet.

Opdelt i kvartaler i undersøgelsesårene, kan følgende udsving ses i de faktiske tal:

	København	Købstæder	Landsogne	Sverige	Andet udl.
<i>1868-januar</i>	172	26	116	40	22
<i>1868-april</i>	135	44	102	30	14
<i>1868-juli</i>	133	38	73	35	21
<i>1868-oktober</i>	153	41	100	36	12
<i>1878-januar</i>	180	56	105	28	13
<i>1878-april</i>	143	54	99	19	15
<i>1878-juli</i>	157	62	90	31	25
<i>1878-oktober</i>	179	45	125	23	28
<i>1888-januar</i>	273	97	181	52	38
<i>1888-april</i>	198	92	168	60	19
<i>1888-juli</i>	261	124	185	58	23
<i>1888-oktober</i>	262	106	192	55	20
<i>1898-januar</i>	440	146	284	59	33
<i>1898-april</i>	316	105	155	54	27
<i>1898-juli</i>	335	101	188	44	16
<i>1898-oktober</i>	352	136	220	46	26

Særligt hos de indfødte københavnere og hos de tilvandrede fra landsognene blandt de anholdte ses en ret tydelig tendens til det man kunne opfatte som fattigdomsrelateret vækst i kriminaliteten i vinterhalvåret. Denne tendens ses stort set

ikke hos de indvandrede fra andre udlande end Sverige eller hos tilvandrede fra de danske provinsbyer. Ser vi endelig på de svenskfødte forekommer den nævnte tendens tidligt i vores undersøgelsesperiode, men netop i 1880'erne, hvor indvandringen af svensk arbejdskraft til Danmark formodes at have været mest intens, da er den sæsonmæssige tendens omvendt.

Når der forekommer flere anholdte svenskere i sommerhalvåret i 1880'erne end i vinterhalvåret, så er det oplagt at relatere til netop sæsonindvandringens væsen. Selv om der var mest behov for svensk indvandret arbejdskraft i sommerhalvåret, hvor både landbrug og større anlægsprojekter først og fremmest var i fulde omdrejninger med benyttelse af enorme mængder af manuel arbejdskraft, så var der – måske – ikke tilstrækkelig med arbejdspladser til at kunne opsluge hele den arbejdskraft, som var til rådighed.

De svenske indvandrere og kriminaliteten – nye tolkninger

Der er ingen grund til at betvivle, at de svenske indvandrere i København havde en forholdsvis høj andel i kriminaliteten i de sidste ca. 30 år af det 19. århundrede, således som det også blev indberettet i en større redegørelse fra politiet²¹.

Imidlertid forekommer denne kriminalitetsandel at have en række plausible forklaringer, samtidig med at det herefter bliver interessant, at politiet både forekommer i særlig grad at have holdt øje med denne indvandrergruppe og gennem udarbejdelse af særlige statistikker og indberetninger om netop denne gruppe på grund af de allestedsværende ”politimæssige behov” var med til at sætte navn på en udvalgt gruppe i samfundet. Det er naturligvis svært eller umuligt umiddelbart at skønne over, hvilke konsekvenser sidstnævnte politimæssige indsats kan have haft, om end det er nærliggende at associere til senere tiders forhold.

Den relativt store anholdelsesfrekvens blandt de svenske indvandrere, som opholdt sig i København i slutningen af forrige århundrede finder både nogle ret nærliggende overordnede forklaringer og desuden nogle enkle forklaringer på mere specielle karakteristika, som er påvist ovenfor. På det overordnede plan kan man starte med at slå fast, at en indvandrergruppe kun sjældent kan sammenlignes med de indfødte uden at falde uheldigt ud i f.eks. kriminalitetsmålinger. Det siger sig selv, at når man beregner de indfødte københavnernes kriminalitetsfrekvens, så må resultatet se mere positivt ud end for de indvandrede arbejdere fra Sverige, fordi der til de indfødte medregnes en totalbefolkning, hvor i både indgår spædbørn, oldinge og ikke mindst samfundets mere heldigt stillede, for hvem det ikke har været nødvendigt at begå kriminalitet for at overleve i hovedstaden. En sammenligning med en gruppe må være med andre tilvandrergupper. Her viste opgørelsen, at svenskerne nærmest lignede tilvandrede fra danske landområder og i det hele taget har en del til fælles med alle andre grupper af tilvandrere i storbyen i kriminalitets sammenhæng.

Det har kunnet konstateres, at svenskerne – ligesom andre tilvandrere – især

fylder relativt for meget i forbindelse med den ”synlige” kriminalitet som løsgængerier eller betleri samt prostitution. Det er desuden påvist, at denne tendens blev stadig mere tydelig i løbet af perioden. Prostitutionen har været i en række undersøgelser fokuset tidligere. Det er påvist, at de svenske kvinders andel af de prostituerede ikke blot var relativt stort i København men tillige i f.eks. Århus²². Intet tyder på, at denne tendens skulle mangle i nogen større by i Danmark i sidste fjerdedel af forrige århundrede. Tinne Vammen har i sine studier af den københavnske prostitution vist, at langt hovedparten af de prostituerede dér havde en kortere eller længere karriere bag sig som tjenestepiger. Sammenholder man hendes resultater med de århusianske undersøgelser, er det nærliggende at forvente, at en sådan karriere også har været den typiske for de svenske prostituerede²³. Vi ved mindre om de mandlige svenske anholdtes baggrund. Dog kender vi til de helt dominerende erhverv for de svenske indvandrede mænd i perioden. Tjenestekarle, jernbanearbejdere og teglværksarbejdere er de ord, vi næsten udelukkende støder på i øvrighedens arbejdsregistreringer og kun relativt sjældent ser vi en håndværkersvend. Ikke mindst i Nordsjælland – som er det område, hvorfra en meget stor del vandrede videre til København efter tjenesteophold – udmærker sig ved dette²⁴.

Jeg har været den påstand i nærværende undersøgelse, at det forhold, at den ”svenske kriminalitet” i København særligt var gældende for løsgængerier og prostitution, måske var udtryk for en ”lettere” belastende adfærd end andet. Hvis den påstand om disse forsejlsers relative lettere moralske fordømmelse i forhold til f.eks. tyveri – den i almindelighed helt dominerende anholdelsesårsag – så sætter det den forholdsvis store svenske andel blandt de anholdte i nyt lys. Og det giver måske grundlag for en omvurdering af nutidens kriminalstatistik.

Løsgængerier var måske overgangen til både betleri for arbejdsløse mænd og til prostitution for arbejdsløse kvinder. Denne antagelse passer med både alderssammensætning for anholdte i København blandt de svenske indvandrere og med den stigning i disse anholdelsesårsager, som ses i 1880’erne, hvor den svenske arbejdsindvandring nåede sit klimaks. Men løsgængerier var også i særlig fokus hos de danske myndigheder efter indførelsen af lov om tilsyn med fremmede, rejsende m.fl. i 1875. I medfør af denne lov skulle de danske politiovrigheder i særlig grad være på vagt overfor fremmedes løsgængerier, for at imødegå problemer i forbindelse med den offentlige forsørgelse. Netop i 1880’erne var de svenskfødte løsgængere den gruppe, som udgjorde den største gruppe udviste fra Danmark iht. denne fremmedlov og netop politiet i Storkøbenhavn stod for den mest massive udvisningspolitik²⁵. Generelt kan der dog ikke påvises en intensivering i politiets indsats overfor løsgængerier og betleri, hvilket synes at underbygge en antagelse af, at det ganske enkelt blev et stadig mere udbredt problem, som synes at have vokset helt parallelt med vandringerne fra land til by. For prostitutionens vedkommende forekommer det samme at gøre sig gældende, når ses bort fra indførelsen af det påbudte sundhedseftersyn i 1874²⁶.

I videre forstand kan man med løsgængeriet – og hvad deraf kunne følge – da tale om en overlevelsestrategi for de svenske indvandrere til Danmark, som ikke bestandigt fandt ny tjeneste, når deres ansættelseskontrakter udløb. Tidligere undersøgelser har påvist, at de svenske udvandrere til Danmark i slutningen af det 19. århundrede typisk var socialt noget dårligere stillet end de svenske udvandrere til Nordamerika. Formodentlig er de svenske arbejdsvandrere til Danmark sammenlignelige med de svenske, som søgte arbejde i det nordlige Tyskland og i Østfold i Norge i samme periode. Samlet giver det mening, når man i det sydlige Sverige i folkelig omtale kaldte Danmark for ”Fattigmands Amerika”. Men heller ikke i Danmark fandt alle ”lykken”. Ikke alene var der procentuelt formodentlig tale om, at kun ganske få af det samlede antal arbejdsvandrere søgte varigt ophold i Danmark – kun ca. 6.500 svenskfødte søgte inden 1914 dansk indfødsret – men forholdsvis mange faldt igennem til den sociale bund.

I lyset af fremmedlovens anvisninger vedr. behandlingen af ikke forsørgelsesberettigede arbejdsløse og det statistiske grundlag for det københavnske politis indberetninger til regeringen forekommer det her antydnet og delvist demonstreret, hvordan det danske samfund lukkede sig om sig selv gennem den legale produktion af ”fremmede” – som man kunne påvise ikke kunne leve op til det regelsæt, den moderne nation opbyggede.

Noter

- 1 Uffe Østergård: ”Hvorfor hader vi svenskerne? Danmarkshistorierne mellem svensk og tysk” i *Nationella identiteter i Norden – ett fullbordat projekt?* redigeret af Anders Linde-Laursen og Jan Olof Nilsson, 1991 og Anders Linde-Laursen: *Det nationales natur – Studier i dansk-svenske relationer*, 1995.
- 2 Göran Ahlqvist: ”Sydsvensk utvandring till Danmark – Fallstudie av en i Kyrkoböckerne oregistrerad utvandring”, *Scandia* 1976:42 og Agnes Wirén: ”Den glömda utvandringen i nytt perspektiv” i *Över gränser – Festskrift till Birgitta Odén*, Lund 1987.
- 3 Tyendelov af 10.05.1854, Justitsministeriets cirkulære af 24.12.1855 samt Lov om Tilsyn med Fremmede, Rejsende m. m. af 15.05.1875.
- 4 Beregning på grundlag af beretning til Justitsministeriet fra Københavns Politi, som sammenregnet og fremstillet i Richard Willerslev: *Den glemte indvandring – den svenske indvandring til Danmark 1850–1914*, København 1983, p. 168, tabel 13.
- 5 Folketællingerne udførtes dog i februar måned, hvorfor man naturligvis – som udgangspunkt for sine tolkninger – skal være opmærksom på den mulige store ekstra indvandring af svenske i sommerhalvåret. Politiets opgørelser findes dog kun indberettet helårsvis.
- 6 Richard Willerslev: ”Tilvandringen af svenske arbejdere 1840–1918”, i *Fremmede i Danmark – 400 års fremmedpolitik* redigeret af Bent Blüdnikow, København 1987, p. 125.
- 7 Jeg har i noget grovere form analyseret den københavnske kriminalitet for andre år i perioden og har ikke fundet, at de fire udvalgte år viser særlige tendenser. Der skulle være tale om typiske år for det københavnske politi.

- 8 Der er alene medtaget anholdte for forbrydelser foregået i København. I sammenregningerne for såvel 1868, 1878, 1888 som 1898 er Frederiksberg medregnet til hovedstaden.
- 9 For sammenlignelighedens skyld er Frederiksbergs folketal medregnet til Københavns. For befolkningstallet 1901 – som her bruges til sammenligning for kriminalitetsoversigten 1898 – skal man dog være opmærksom på, at Sundbyerne er medregnet i folketallet men ikke i kriminalitetstallet. Der skønnes dog alt i alt at være tale om en meget beskedent usikkerhedsfaktor.
- 10 Henrik Zip Sane: ”Indvandringen til Nordsjælland – brudstykker” i *Kulturohistorisk samarbejde omkring Øresund – konferencerapport*, redigeret af Bjarne Birkebæk, Farum 1998.
- 11 Netop straffeloven fra 1866 var i høj grad præget af det synspunkt, at straf idømtes for at straffe og ikke så meget for at søge nogen preventiv effekt eller søge ”forbedring ” eller socialisering af de kriminelle.
- 12 K. O. Christiansen og S. Hurwitz: *Kriminologi*, bd. II, 3. ed., København 1971.
- 13 I opgørelserne hér er ikke medregnet personer i forbindelse med anholdelser, for hvem anholdelsens årsag og/eller personens fødselsmæssige kategori ikke har kunnet fastslås nærmere. Under ”andet” findes primært ”foragt for øvrighed”.
- 14 Flemming Balvig: *Den tyvagtige dansker – Brudstykker af kriminalitetens udvikling gennem tre århundreder, fra 1725 til 2025*, København 1987.
- 15 Danmarks Statistik: Statistisk Tabelværk, 4. række, Litra A., nr. 3, København 1883 og *Statistisk Tabelværk*, 5. række, Litra A., nr. 4, København 1904. I begge år er hér medregnet Frederiksberg. For 1901 indgår desuden Sundbyerne.
- 16 *Statistisk Tabelværk*, 5. række etc. op. cit., p. 23. På grundlag af folketællingen 1901 beregnede man, at under halvdelen af de, som fødtes på landet forblev i fødesognet. Dette stod endnu i modsætning til adfærden hos byernes befolkning.
- 17 Når befolkningsandelene generelt ikke summeret giver 100 procent hænger det sammen med, at den del af Københavns befolkning, som var født i de danske bilande – Grønland, Færøerne og Island – ikke er medtaget i nærværende undersøgelse. Det har ikke været muligt at basere nærværende tabel på de sigtede, hvilket givet ville give en lidt anden fordeling.
- 18 I nærværende tabel er alene medtaget anholdte, for hvem både fødested og køn kendes. Det er årsagen til, at tabellen ikke helt stemmer overens med tidligere opgørelser i artiklen. Der forekommer dog ikke at være større usikkerhed for hverken et køn eller en særlig fødestedskategori, som kan spille nogen væsentlig rolle i form af særlig statistisk usikkerhed.
- 19 Flemming Balvig: *Den tyvagtige dansker – Brudstykker af kriminalitetens udvikling gennem tre århundreder ...*, op.cit. og Jens Haugaard Jensen: ”Kriminaliteten i slutningen af det 19. århundrede” i Ib Gejl (red.): *Kriminalitet, prostitution og fattigdom i Århus 1870–1906*, Århus 1975.
- 20 I oversigten er alene medtaget sådanne, hvor både alder og fødested er oplyst.
- 21 ”Beretning til Justitsministeriet angaaende Kjøbenhavns politie, afgiven af Politidirectøren”, 1869–1900.
- 22 Jens Haugaard Jensen: Kriminaliteten i slutningen af det 19. århundrede og Erik Hansen: ”Prostitutionen 1878–1906” begge i Ib Gejl: *Kriminalitet, prostitution og fattigdom i Århus 1870–1906*, op.cit. samt Tinne Vammen: *Rent og urent – Hovedstadens piger og fruer 1880–*

- 1920, København 1986. Opmærksomheden henledes dog på, at begrebet tjenestepige benyttedes relativt bredt i perioden. Således var et betydeligt antal tjenestepiger ikke tjenestepiger i landbruget i alm. forstand, men i virkeligheden specialiserede malkepiger. En numerisk overraskende stor gruppe tjenestepiger var medarbejdere på datidens mange beværtninger. Studier i den svenske indvandring til Nordsjælland viser, at netop de sidstnævnte meget ofte tog videre til København efter tjeneste. Det er uklart, hvad de egentlig ville i hovedstaden – om de ville søge tjeneste dér, tage ”hjem” via Malmö eller om de skulle købe billet til den egentlige store udvandring.
- 23 Dog påpeger Richard Willerslev (op.cit.), at ikke så få af de anholdte svenske kvinder i København var født i Stockholm og formodentlig var tidligere syngepiger o.l., som var faldet i gennem det sociale sikkerhedsnet.
- 24 Henrik Zip Sane: ”Indvandringen til Nordsjælland ...”, op.cit. og sammes ”Indvandringens historie efter ca. 1800 – en introduktion”, Farum 1997.
- 25 Alene i 1888 udvistes således 122 svenskere fra Danmark, heraf ikke mindre end 78 i Københavns Amt og By. I alt udvistes 203 ikke forsørgelsesberettigede fra Danmark iht. fremmedloven og straffeloven det pågældende år. Oplysningerne stammer fra undertegnedes artikel om fremmedloven og udvisningspraksis, som forventes publiceret i det danske ”Historisk Tidsskrift” i 1999.
- 26 Antagelsen bygger på en gennemgang af samtlige relevante cirkulærer og ministerielle skrivelser, som de findes i ”Ministerialtidende” samt politidirektørens dagsbefalinger i ”Politiefretninger”.